

Töredék

Vekerdi Lászlóról

Míg élt, többször is írtam róla. Kerek, szabályos írásokat, történetekkel, anekdotákkal. Most, a halálát követő napokban nem tudok róla kerek történeteket írni, csak pár töredéket. Hosszas gondolkodás után az okát is megértettem ennek a jelenségnek. Akkor ő maga ott állt az írás mögött, a léte formálta egészé az, legalábbis számomra, ami akkor is töredék volt.

Most, a halála után éreztem meg, milyen keveset tudok róla.

Magányos volt. A magyar szellemi élet egyik legmagányosabb gondolkodója, közben a kevés párbeszédteremtők egyike, írta róla Sándor Iván. Azok, akik közel álltak hozzá, akik egyáltalán látták, hogy mit csinál, mivel foglalkozik, párbeszéd közben látták, ha tetszik, fölvelt-fölvállalt szerepeiben. Most, hogy meghalt, eltűntek a szerepek, most kellene róla tudnunk mindazt, amit már soha nem tudhatunk meg. Nem tudom, beléphetett-e volna bárki abba a térbe, amelyik a szerepei, tudása, szereplései mögött húzódott meg, nem tudom, hogy engedte-e volna, hogy valaki belépjen ebbe a térbe.

Nem életútinterjúkra, hanem egyszerű emberi beszélgetésekre gondolok.

Sokat tudott, nyelveket, matematikát, fizikát, orvostudományt, irodalmat, történelmet, de még inkább az összefüggéseket ismerte. S mivel ismerte az összefüggéseket, ezért kicsit az időn kívül is létezett. Mesteri, volt ahogy 1990-ben(!) összefoglalta a rendszerváltás drámáját: *„Hiszen tudjuk, mi következik: cselszövések, csalások, hízelkedések, átmentések, árulások, gyűlölködések, pártharcok, polgárháború, halál. Mert úgy látszik, általában így van ez, amikor erős kollektív emocionális-közérzeti tényezőkhöz járul az az egyszerű tény, hogy Octavius Rómába érkezett.”* (Ezt a jelenségekört számos későbbi példával illusztrálja Fried István Vekerdi Lászlóról írott tanulmánya.)

Ezért, az időben és az időn kívül is létezve tudott együtt élni Galileivel, s ezért írta a Galilei-könyv címébe: *Így él Galilei.*

Ahhoz, hogy eltávolodjon az időtől, sokat meg kellett élnie. Háborút, egyetemeket, népi kollégiumokat, a Fülep Lajossal, Karácsony Sándorral, Szabó Árpáddal, Németh Lászlóval való kapcsolatát, a nemzedéktársaival, Fodor Andrással, Domokos Mátyással, Tüskés Tiborral való barátságát, a történelem hullámszámát '45 után, az orvosi létet, eltávolítását az egyetemről 1957-ben, kirúgattatását a Matematikai Kutató Intézetből a Németh Lászlóról írott könyvének megjelenése után, a könyvtárosi létet, azt, hogy feldolgozza a „szakképzettsége nincs” helyzetet, megteremtve magának a szabadság állapotát. Állandó, évtizedeken átnyúló nagy barátságai is voltak, én ilyennek látom az Ilia Mihállyal való kapcsolatát.

Nemcsak őt próbálom megérteni, hanem más idősebb barátomat is. Jobban bírták-bírják az ütközéseket, mint ahogy én bírom vagy a nemzedéktársaim bírják. Azt hiszem, a mi magatartásunk már a Kádár-rendszer következménye.

A nyilvános ütközések kiiktatódtak a társadalom életéből, mindent hátulról, alattomosan intéztek el.

Néha szó szerint elintézték mindent.

Magányos volt, mondom, mégis mindig kis köröket szervezett maga köré. Nem csak őt, ezeket a köröket sem ismertem teljes egészében. Visszafelé kellene követnem az életét az időben ahhoz, hogy lássam az általa megteremtett kapcsolati hálót. Nem teszem ezt meg, mert nem tudom megtenni, az életét nem láttam azzal a részletességgel, hogy erről beszélhetnék. A nyolcvanas évek közepétől ismertem személyesen, azt láttam, hogy három lapot, három akkori lapot, a *Tiszatáj*at, az *Új Forrást* és a *Forrást* éppen az ő személye kapcsolt egymáshoz. Azt is láttam, hogy szoros kapcsolatot tartott a „természettudományos” lapokkal, a *Természet Világával* és az *Élet és Tudománnyal* címet viselő lapokkal, rajtuk keresztül sok fontos tudósról és sok fontos könyvről írhatott. A *Forrás* és a *Természet Világa* közötti kapcsolat is az általa teremtett háló alapján jött létre.

Összetett alkatú ember volt. Mások írói életművet teremtenek az ilyen alkatra. Írt ő is, szépirodalmat is, de ezt a hajlamát elfojtotta magában. Tudományos, szakés esszéírói életművet teremtett, de egész életében az alkata irányította.

Az előbb jellemeztem az életművét, azt hiszem, rosszul tettem, a hagyományos szavakkal, kifejezésekkel nem lehet leírni azt, amit megteremtett.

Felismerhette, hogy a mi korunk már nem biztosítja az alkatok kibontásának lehetőségét, nyilván ezért fejezte ki önmagát a tudomány történetén keresztül.

Összetett alkat: számomra ez az ellentmondások egy alkatba sűrűsödését jelenti. Bárhol ütöm fel az írásait, egymással ütköző jelenségeket, kifejezéseket veszek észre. *„Németh László gondolkozásának leginkább bartóki vonása az, hogy tudta: a való megközelíthetetlen az igazság megátalkodott szeretete nélkül”* – mondta Németh Lászlóról. A Nádor Tamásnak adott interjúbán, a *Galilei*-könyv után mondta: *„Nem biztos, hogy föltétlenül azt kell követni, akinek igaza van. Mert a világ nem csak ilyen, de nem is csak olyan vagy amolyan. A világ véletlenekből áll. Divatosan fogalmazva: mindez valójában determinikus káosz, mi több, a fraktálgeometria játékaiból tevődik össze. Ezért is kell a jó előre kijelölt útról letérni. Ezért kell merni eltévedni.”*

Életét számos vonatkozásban valóban a véletlen irányította, a nagy váltások mögött sokszor húzódott meg a véletlen. Egyről maga is beszélt, a nevével összekapcsolódott, *A véges végtelen* címet viselő rádiós előadás-sorozatáról ezt mondta Staar Gyulának és Herczeg Jánosnak: *„Az is a véletlen műve volt. A Magyar Rádióban egy kultúrtörténeti vetélkedőt tartottak diákoknak. Meghívtak zsűritagnak, János fölfigyelt az ottani »szereplésemre«, megjegyzéseimre, értékeléseimre. Hívott, üljünk le a Rádió büféjében egy kávéra, s ott rábeszélte erre a sorozatra.”*

Nem tudom, szabad-e bárkiről így, őt kívülről nézve írni. Nem tudom, írhatok-e Laci bácsiról így, őt kívülről nézve, amikor barátságunkat, közös munkáinkat éppen az érzelmi azonosulás jellemezte.

Vekerdi Lászlót leginkább a tudásáért, az általa megszerzett és állandóan készenlétben tartott ismeretanyagáért tisztelték. Én a szellemi és emberi azonosulást éreztem benne mindazokkal, akiket szeretett. Legfontosabb kifejezése a közértelmesség volt, leginkább a közértelmesség szintjének csökkenését nehezményezte.

Az életben ő is a szépséget kereste. A szépséget hol egy gondolatban, hol a gondolat és magatartás kapcsolatában találta meg. Tőle tanultam meg tisztelni a vásárhelyi Fő tér szépségét, az alföldi égbolt kékjének csodáját. „Csodálatos kéken ragyogott felettünk a hatalmas égbolt, ez az, aminek hiányát nem képes megszokni házóriások vagy hegyek-dombok közé szorult alföldi ember”, írta egyik írásában. Ha többet beszélgetünk, akkor tőle tanulhattam volna meg Olaszország szépségének csodálatát is. Felejthetetlenül mondta Áginak: „Hallom, Maguk is jártak Itáliában...” Abban, ahogy az Itália szót kiejtette, benne volt minden, amit az ottani világ iránt érzett.

Számomra az egyik legszebb gondolatmenete az, amit az utolsó Németh László-regény, az *Irgalom* befejezéséről írt. „Németh a parciális szintekre szakadozottságtól talált vissza regényírásában a népmese egyetemes idejéhez, ami – mondani sem kell – nem azonos az emlegetni szokott »időtlenességgel«. A konkrét időben játszódó történet a népmesében mindig megtörténhet, bár sohasem fog megtörténni, tudjuk jól. Nem fog megtörténni, mert nem a megtörténés az értelme, hanem a helyzetértelmezés. Éspedig majdnem kivétel nélkül olyan helyzetértelmezés, amely nem zárja ki eleve a reményt. Tündér Ilona ugyan nem fogja soha nagy bajából kirántani a királyfit, mint ahogyan Kertész Ágnes sem fogja soha futni tanítani Halmi Ferit, tudjuk jól. De a sánta emberiség itteni pici darabjának az adott időben igenis hirdeti a reményt, hogy ennyi sántaságtól még lehet futni, ha bicegve, ha »rohanj, János« módjára is. A remény az egyetemes időből átsugárzik a konkrét helyi időbe és megteremtí a jövő – jövőnk – jelenét. Vagy illúzióját?”

Írásaiban ott van ennek a briliáns gondolatmenetnek a kiegészítése is, amit az magyaráz, hogy tudta, a tökéletességgel nem lehet együtt élni. „Nem mindig a legnagyobb műalkotások tetszenek az embernek legjobban – mondta. – Az Abafi meg a Nagy idők, nagy emberek pl. bizonyosan nem tartoznak a világirodalom legnagyobb regényei közé, nekem legkedvesebb olvasmányaim mégis. S ha bánatos vagyok, nem a Háború és békét vagy a Bűn és bűnhődést veszem elő, hanem a Napraforgót, az N. N.-et, a Három Királyokat, vagy éppen az Álmoskönyvet. Ha tetszésen múltna, Németh regényei közül az Örülteket (az Égető Eszter eredeti, találébb címe) meg a Kocsik szeptemberbent választanám. Pedig tudom, hogy a Gyász, s az Iszony, s mellé harmadiknak, az Irgalom a magyar regényírás csúcsa.”

Előfordult, hogy más módon egészítette ki a történeti gondolatmenetet. Németh politikai gondolkodásáról a következőket írta: „Nem szabad átvenni az ellenség galád harcmodorát, hirdeti. A nagy ellenség ellen nagy lelket kell növeszteni, s ezt kell szembeállítani az erőszakkal. Mindenekfelett pedig »szolidárisnak« kell lenniünk azokkal, akik itthon minálunk s azon túl az egész világon a mi kisebbségi harcunk részesei. Ezt tartom én az igazi népiségnek. A nép nevében óriási gazságokat követnek el a világban. Az ő nevében töltik meg a legborzalmasabb tömegsírokat. Az azonban, aki a népből zsarnokká, hóhérrá, az élet erőszakos szabójává dobja föl magát, már nem szép, hanem épp olyan motorizált ember, mint aki főntről szakadt embertársai nyakába. Én azonban a néppel tartok, akik – milliós szóróványaikon – mindig lenn fognak maradni. Lenn tartja őket, hogy nem kaphatók és nem alkalmasak a mai hatalmi módszerekre. Ezzel a néppel menjünk mi együtt. Naivitás? Csak addig, míg fel nem ismerjük, hogy a világ túlnyomó többsége jogfosztott, azaz kisebbségi állapotban él. A minőség forradalma az ő felkelésük

manifesztuma, végső soron tehát a szabadság technikáját határozza meg. Azt tehát, amit Bibó István összefoglaló szóval demokráciának nevezett, s az európai civilizáció legfőbb értelmeként jelölt meg.”

Ezt a gondolatmenetet aktualizálta 1997-ben, amikor a rendszerváltás veszteséin gondolkodott (azóta már többen gondolkodnak az akkorinál több vesztesen): *„Csapdahelyzetek és képmutatás eleitől fogva a magyar piacgazdasági átmenet kísérői és hátráltatói; de egyúttal mintha épp ezek 'hasznosítása' és 'szintézise' tenné lehetővé és leplezné az átmenet jó néhány százezernyi vagy akár egymilliónyi nyertesének meggazdagodását, a jövedelemolló USA-méretű kinyílását gazdagok és szegények között. A csapdából azonban ritkán sikerül képmutatással és farizeussággal kitörni. Ahhoz, hogy egy szegény ország túljuthasson a modernizáció kríziséen, meg kell valamelyest gazdagodnia. De nem a felső decilisének, vagy pláne néhány százezernyi elitjének. Az egész országot reprezentáló államnak és egyenként a városi-falusi közösségeknek kell meggazdagodniuk. Csak így képzelhető el ugyanis, hogy 3–4% alá csökkenjen a munkanélküliség, ami nélkül тұrhető átlagos élet-színvonal és következésképpen тұrhető közbiztonság, azaz az ország nagyobbik felét felölelő szerény, de növekvő jólét – az átmeneti gazdaság körülményei közepette – elképzelhetetlen. És megfordítva: csakis a mégoly szerény, de általános és növekvő jólét lehet az állam és a települések gazdagodásának alapja. E nélkül ugyanis a tőke, legyen külföldi vagy magyar, szükségképpen kiáramlik az országból, miután a maga hasznát learatta. Akkor pedig meglehet, az egész elprivatizált ország tönkremegy, azzal az egy-másfél millió meggazdagodottal együtt, aki ma a létező piacgazdaság vitathatatlan nyertesének tudhatja magát. Akkor csak az a legfölső tíz- vagy ötezer marad nyertesnek, aki európai, vagy egyenesen »globális« méretekben is jelentős tőkéjével együtt még idejében elhagyja a süllyedő hajót...”*

Bármire gondolok vele kapcsolatban, ellentmondásos jelenségek jutnak az eszembe. Tudománytörténeti könyveket írt, de nem volt, aki nála intenzívebben beszélt volna a jelenről. Az örök jelenről. Szinte minden gondolatmenetét „aktualizálta”, szinte minden történeti okfejtésével a jelenhez szólt hozzá. „Reflexív szellem”, írtam róla valamikor, ebben a reflexivitásában alighanem ő maga is korának gyermeke volt, mint ahogy sokan azok vagyunk. Az a valamikori létező világ nevelt bennünket arra, hogy a mindig aktuális jelenről gondolkodjunk, ahhoz szóljunk hozzá, mindig az aktuális helyzetet elemezzük, értelmezzük. Miért történt ez így? – kérdezem. Alighanem azért, mert nem csak meg akartuk változtatni azt a világot, hanem hittünk is abban, vagy inkább azt mondom, sokan hittek abban, hogy az a valamikori létezett világ megváltoztatható.

Természettudós volt, sokáig orvosként dolgozott, ismerte a leghatékosabb és a leghatékosabbat, mégis az érzelmei irányították. A barátság, a hite határozta meg, hova ad írásokat, kinek bocsájt meg, ki az, akinek a véleményét elfogadja, s ki az, akivel vitatkozik vagy szembe fordul, igaz, néha az orra alatt mormogva azt is megmondta, hogy ennek vagy annak igaza van, akkor is, ha ő nem szereti, vagy éppen fordítva. Ellentmondás lett volna ez? Nem hiszem, inkább azt mondom, hogy a racionalizmus és az érzelmei vállalása nála kiegészítette egymást.

Egyszer jártam nála, a lakásában. A szelídsége lepott meg, az a szelídség, amivel a feleségéhez fordult. Ez az ember mindig az indulataiban élt, a negatív vagy a pozitív indulataiban, a közélet mindkettőt kialakította nála, otthon viszont nyoma sem volt ezeknek az indulatoknak.

A könyvtára is meglepett. Nem emlékszem túl sok könyvre, pedig biztosan sok volt, inkább arra, hogy valamennyi könyvben jelzetek voltak, vékony, hosszú papírcsíkon jelzetek, mintha valamennyi elolvasott könyvet „örökre” feldolgozta volna magának. Ezzel a pontossággal és alaposággal én nem tudok olvasni, inkább átadom magamat az élménynek.

Indulatai leginkább az előadásai során törtek a felszínre. A mi nemzedékünk szerencsés tagjai alighanem őt hallgatva tudták meg, hogy milyen is az igazi előadás. Minden szereplésére alaposan felkészült, úgy gondolom, hogy alaposan átgondolta, mit fog mondani. Előadásaival azonban hatni is akart, így a racionális felkészülés mellett az érzelmei is érvényesültek egy-egy megnyilvánulása során, talán mondhatom, szabadsága ekkor érvényesült a legteljesebben. Egyedül a gondolat súlya, tisztasága foglalkoztatta, minden más szempontot félretett. Az, ami mondott, ott, a szemünk előtt, a fülünk hallatára született meg, a felkészülés csak az alapját jelentette mindannak, amit és ahogyan elmondott, az előadás hatása alól nem vonhatta ki magát senki.

Sok emlékezetes előadást tartott nálunk, Kecskeméten is. Az egyik legemlékezetesebb az volt, amikor a huszonöt éves *Forrás* ünnepén elővette a zsebéből Tóth Áginak a magyarországi németek kitelepítéséről írott könyvét, s szíjporkázó kiselőadást tartott róla. Akkor, amikor mindenki más rövid pár mondattal beszélt a laphoz való kötődéséről.

A *Forrás*nál lévőket, Buda Ferit, Pintér Lajost talán ő értette a legmélyebben. Idéztem már máskor is, de idézem most is, amikor 1979-ben tanulmányt írt a vidéki folyóiratokról, ezeket írta: „A *Forrás* – helyi szerzők jelenlététől függetlenül – úgy hozzátartozik Kecskemét arcához, akár a szépen restaurált főtér, Lechner Ödön városházájával s négy sarkán négy magyar vallás békésen és méltósággal egymásra néző templomával.”

Hallatlanul pontos és tisztességes olvasó volt. A pontosságáról akkor győződtem meg, amikor a *Homok-haza* című irodalmi képeskönyvünket ismertette a *Természet Világában*. A könyv záróakkordját, Buda Ferenc *Himnusz haza* című versét említette, fölvetette a kérdést: „...az embernek önkéntelenül eszébe ötlük: nem ennek a nagy versnek a kedvéért és sugallatára született az egész szép vállalkozás?” Igaza volt, azért született. Olvasásának tisztességessége pedig a *Bronztű, sisak...* című könyvünkről írott recenzióját olvasva tudatosult bennem: „Hosszú hetek óta kínlódtam a Bronztű, sisak... recenziójával; a képekből, idézetekből, kottákból, kísérőszövegekből mesterien megszerkesztett oldalak kifogtak rajtam – írta. – Egy országban, ahol rég gyanússá (sőt korrupciógyanússá) zuhlott mindenféle elismerés és dicséret minden olyan területen, amely akár a legcsekélyebb mértékben érintkezik akár a legtágabb értelemben vett »politikával«, szükségképpen indulatterheltté torzul minden vélemény. Márpedig a Bronztű, sisak... politikum, a szó eredeti, görög értelmében: a poliszra, a közösségre tartozik. Pontosabban a közértelmességre, hiszen csak így kerülhető el – annyira, amennyire – az indulatokkal és elfogultságokkal szükségképpen együtt járó torzítás, hazudozás, álszenteskedés”.

Láthatjuk, a maga véleményformáló terrénjának pontos körülhatárolására törekedett.

A hozzá hasonló méretű gondolkodók sokszor mások kapcsán is magukról beszélnek. Ismerem ezt a jelenséget, mégis meglepődtem, amikor a *Tanu* kapcsán

1982-ben, éppen a *Forrásban* megjelent tanulmányát ismét olvasni kezdtem. Az első bekezdéseiben olvastam: „*Aligha értjük mi már a Tanut. Azaz inkább tán csak tartalmát értjük és indulatainkat iránta.* »Minőségeszmény«, »üdtotan«, »új nemesség«, »tejtestvérek«, »az író: vállalkozás« s a Tanu más metaforái bevonultak szellemi eszköztárunkba, és egyre kevesebben tekintik ma már a Tanu íróját holmi haladásellenes, jobboldali utópistának; a tartalom megértését gátló indulatoknak is megvan a maguk története. Az életmű méltóságteljes lila-fekete-arany palástjában megjelennek lassanként a Tanu-írások is; aki akarja, kikeresheti az őt érdeklődőket. Lassan tán a Tanu is irodalomtörténetté fakul és nemesedik; kihunyóban a század, mely látványával lelkesítette s kétségbe ejtette a Tanu ifjú szerkesztőjét. Szerkesztőjét, mert a Tanu mindenekelőtt szerkesztői tett. A cikkeket mások is írhatták volna, a történész fordított bölcsességével ma már szinte nevekre el tudnók osztani, hogy kik. Egyiket-másikat bizonyára jobban megírták volna Némethnél. De nem írták. A szerkesztő türelmetlen, a Század sürget, s ő a kor látványával a szemében leül s megírja mások helyett a penzumot.”

Itt, ezen a ponton hagyom abba az idézést, s megkérdezem, nem szerkesztői tett volt-e Vekerdi László életműve is, abban az értelemben, amelyikben a *Tanu* írásait író Németh László munkásságát annak látta? Mondhatnám azt is, egyik-másik tanulmányt megírta volna, talán jobban is, más, de nem mondom, mert ahogy Némethnél, úgy Vekerdi Lászlónál is csak rá jellemzőek az írások. Az írások mellett, vagy azokon túl a legfontosabb azonban az irány és a vállalás. Az, ami Némethnél felfedezés, új jelenség, a kor látványa volt, az Vekerdinél a visszhang, az összekapcsolás, az összefüggések megmutatása, főképpen pedig a közértelmesség pótlása. Valódi szellemi életben nem neki kellett volna tanulmányt írnia a vidéki irodalmi folyóiratokról, az eldugott helyeken megjelenő könyvekről, vagy éppen az új régészetről, nem neki kellett volna lapszámok és írások visszhangját pótolnia, vagy egy új jelenséget megmutatnia, de tette, mert nem tette meg helyette más. Életműve azonban éppen azért szép esztétikai és etikai vonatkozásban is, mert szerkesztőként nemcsak az irányait jelölte ki, hanem az összetevőit is ő írta meg, s ebben az arányban és kapcsolódásban más nem is írhatta volna meg őket. Minden, ami csinált, amit írt, amit elmondott, egyéni, csak reá jellemző volt, mondom így, már múlt időben.

Ha ezt látjuk és tapasztaljuk, akkor nem a hiányzó monográfiák jutnak az eszünkbe, már csak azért sem, mert megírta a számára fontos monográfiákat is, hanem az, amit a maga kötődéseivel, küzdelmeivel, vállalásaival és elhatárolódásaival létrehozott.

Az elmúlt napokban sok írást, interjút, emlékezést elolvastam Vekerdi Lászlótól és Vekerdi Lászlóról. Az utolsó három évtizedben szinte minden, amit írt és amit róla írtak, kis példányszámú lapokban jelent meg, vagy olyan könyvkiadóknál, hogy könyveihez csak az igazán kíváncsiak juthattak hozzá. Nézem az *Új Forrás*, a *Természet Világa* tematikus összeállításait, köszöntőit, a *Tiszatáj* által kiadott köszöntő könyvet, olvasom a tanulmányait, a nálunk és a másutt megjelenteket is, így ezt együtt négy-öt embernél több nem láthatja. Munkásságának az általam látottól vannak különböző metszetei is, azokat is láthatta-láthatja négy-öt ember. Halála híre, minden elismertsége, rossz szó, haragudott érte, már a jelenségért is, minden díjazottsága ellenére a napilapokba nem került be. Múlandó lenne, amit írt? Az említett jelenségek nem bizonyítják ezt, nem mondanak mást, csak amit

már eddig is tudtunk, amit Vekerdi László is tudott. *„Ma már semminek nincs hatása. Se jó, se rossz. Akkoriban általában tudtam, mitől lesznek majd dühöse az illetékesek. Ma hatástalanul folyik el minden. Előnye ez korunknak, meg hátránya is. Reklámokkal túltelített, összeköttetésekkel átszótt piacgazdasági feudalizmus a mi világunk...”* – mondta, s mondott keményebb mondatokat is.

Most mást idézek tőle, fennköltebbet, s ugyancsak figyelemre méltót, még 1987-ben írta: *„Az irodalom ma kétségkívül elhanyagolható tényező, s nem csupán vidéken s nem is csak Magyarországon. Író s gondolkodó ma bárhol a világon feltűnés nélkül mellőzhető, e tekintetben az egész világ bámulatosan gyorsan provincializálódott. Hol van már a hatvanas évek naiv aufklérista optimizmusa, amikor úgy látszott, hogy az író s a gondolkodó függetlenségét megőrizve, felelősen és nem hatástalanul szólhat a legnagyobb és a legnehezebb kérdésekhez is! Fegyverei imádatába süllyedt és fortélyos erőszakkal igazgatott világunkban az írók s gondolkodók szavát törvényszerűen túlharsogják a táncdalénekesek. Tökéletesen negligálhatóvá vált az író, de vigyázzunk: Európa Szekszárdon született őrszelleme nem azt írta, hogy »quantité negligéable«, hanem »qualité«. A minőség negligálásával pedig a negligáló akarva-akaratlanul önmaga fölött ítélkezik, a minőségben definiálószerűen benne rejlő különbség negligálása kiöli a vállalkozó kedvet, s előbb-utóbb elsovoasztja maga körül az életet.”*

Sokszor talán azért nem beszélgettünk eleget, mert éreztük egymást.

Kéziratai mindig pontosan érkeztek, a kért határidőre, nem a levonatot, már a gépiratot javította, jelölte a vesszőket, ékezeteket, s betoldásokat is mindig írt, amiket aztán kedvünkre silabizáltunk. Volt, hogy ránk bízta, szakasztikus megjegyzéseit közöljük-e vagy sem. Sokszor jött hozzánk, ezen a kifejezésen a *Forrást* értem, legtöbbször a Könyvtárba mentünk át, nyilvános beszélgetésre, előadásra, megemlékezésre, konferenciára. Szerette Kecskemétet, ahogy Németh László is szerette. Sándor Iván írta meg a Naplójában, hogy az 1994-es *Forrás*-évfordulón Kovács András Ferenc azt mondta felolvasása előtt, a *Saltus Hungaricust* olvasta fel, hogy otthon érzi magát Kecskeméten, s sok más hely is van, ahol otthon érzi magát, ezt Vekerdi László azzal egészítette ki, hogy sok helyen nem érzi otthon magát, de Kecskeméten igen.

Ezért is teszek fel még egy kérdést, ezúttal magamnak. Egy ilyen rövid írással össze lehet-e foglalni, le lehet-e zárni majdhogynem három évtizedes szellemi-baráti kapcsolatot? – kérdezem.

Nem, egészen biztosan nem – válaszolom, ismétlem magamnak.

Füzi László